

ПЛАТФОРМА 6

ПСИХОЛОГІЧНІ ФОРМИ ТА КОНЦЕНТРИ МІЖСУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ

УДК 316.346.32-053.6

Біскуп В. С.

*к. соц. н., викладач кафедри психології та соціальної роботи
Тернопільський національний економічний університет*

ПРОЯВИ ЕДАЛЬТИЗМУ У МІЖПОКОЛІННИХ ВЗАЄМОДІЯХ

Сучасний світ переповнений різноманітними фобіями та упередженнями. Незважаючи на швидкі темпи поширення інформації, відкритості більшості суспільств до нових видів знань спостерігається процес появи чи поглиблення непорозумінь між різними соціальними групами. В залежності від особливостей культури, історичної спадщини, нових тенденцій у суспільному житті, діяльності органів державної влади одні прояви деструктивних взаємодій нівелюються, інші ж, навпаки, поглиблюються, набирають незвичних обрисів.

Закономірно, що будь-які взаємодії володіють чи то доброзичливістю, чи напруженням. У випадку, коли інтереси однієї соціальної групи збігаються в своїй основі чи суттєвим чином не суперечать одні одним – взаємодії є толерантними та безконфліктними. Якщо ж кожна соціальна група претендує на ідентичну цінність, поставлена в умови гострої конкуренції за соціальні блага чи суспільне визнання – між ними точиться боротьба, яка набуває різних форм. Натомість існують такі розбіжності у взаємодіях між соціальними групами, які спричинені спотвореними уявленнями про норми комунікації, відверто базують на хибних уявленнях чи стереотипах, механістичних екстраполяціях незначних негативних тенденціях на більш масштабні утворення.

Своєрідних форм набувають взаємовідносини між молоддю та старшими поколіннями. Досить часто молоді люди зазнають зневажливого ставлення зі сторони батьків, вчителів, представників третього покоління, які правомірно чи помилково засуджують їхній спосіб життя, думки, погляди у категоричних чи образливих репліках, зауваженнях, моральних нотаціях. Відповідно у сучасній науці актуалізуються питання взаємовідносин між молоддю та старшими віковими когортами, причини упередженого ставлення до молоді, культурні, моральні, соціальні передумови дискримінаційних практик за віковими параметрами. Термін «едальтизм», яким активно послуговуються західні науковці для позначення негативного ставлення старших поколінь до їх більш молодших співвітчизників, є доволі новим для української наукової лексики. Проте зазначимо на таку обставину. Такі явища можуть бути досить поширеними у реальному житті, проте їхнє існування, не потрапивши в поле зору науковців, залишається в преморбідному стані або ж сприймаються як належні й апріорі вважаються частиною звичного для цієї культури феномена. Як зауважують вітчизняні

науковці, одним із чинників геронтофобії є своєрідна відстрочена реакція на едальтизм: це ніби помста молодшого покоління за неповажне – колись – ставлення до них із боку старших. Для України, де панував родинний едальтизм з авторитарним стилем виховання (зокрема й фізичними покараннями) та незаперечною владою старших, це особливо актуально [1, 194]. Тому переведення цього суспільного явища у наукову соціальну проблему є важливим завданням задля налагодження конструктивних комунікацій між різними віковими групами.

Вважається, що у науковий вжиток термін «едальтизм» ввів американський вчений Паттерсон Дю Буа у 1903 році у свій праці «Догляд за дітьми: мистецтво бути справедливим і добрим». Дю Буа описав едальтизм як тип влади, яку дорослі мають над дітьми з огляду на їх більш старший вік, прагнення застосовувати свої владні повноваження, джерелом яких є виконання свого соціального обов'язку. У 70-80-х рр. ХХ ст., завдяки однойменній праці психолога Джека Флашера, едальтизм почав розглядатись як дискримінація по відношенню до дітей [2].

Розширене трактування терміну «едальтизм» знаходимо у роботі фахівця з соціальної роботи Бренді Лефрансуа [3]. Таке явище тут розуміється як пригнічення дітей і молодих людей дорослими, визнання авторитетними та правильними лише системи життя, які встановлені старшим поколінням. Це пов'язано з міжпоколінними відмінностями у соціально-політичному статусі, владними повноваженнями. Едальтизм може включати в себе досвід індивідуальних упереджень, дискримінації, насилля і зловживання, а також системне пригнічення. На індивідуальному рівні воно характеризується авторитаризмом дорослих, у соціальному контролі дітей і доросло-центрованих уявленнях щодо дітей та їхнього досвіду. Системний едальтизм характеризується доросло-центрованим законодавством, політикою, правилами і практиками, які вбудовані в соціальні структури та інститути, що негативно впливає на повсякденне життя дітей і приводить до несприятливих та гнітючих соціальних відносин.

Загальні прояви едальтизму, як зазначають науковці, проявляються у тому, що діти, в основному, контролюються дорослими, які вказують їм, що їсти, у що одягатись, коли вони можуть говорити, повинні йти до школи та які друзі є хорошими. Навіть коли вони стають старшими, у них немає свободи на свій вік, їхні думки не цінуються, а емоції часто вважаються незрілими. Дорослі залишають за собою право погрожувати молодим людям, відбирати їхні привілеї, а переслідування вважається частиною дисципліни. Ба, навіть, в деяких культурах побиття дітей вважається прийнятною формою виховання. Як зазначає Дж. Белл, молодим людям необхідні любов, супровід, правила, бачення майбутнього, навчання, рольове моделювання, турбота та захист. Натомість, визначальною поведінкою дорослих є неповага до інтелекту чи автономії молодих людей, які жодним чином не сприяють формуванню поваги до дорослих [4, 54].

Отже, едальтизм варто розглядати як таку форму взаємовідносин між старшим поколінням і молоддю, в якій остання позбавляється права вільно приймати рішення в межах встановлених для всіх членів суспільства правил, упередження щодо міри адекватності та повносправності молодих людей нести відповідальність за свої погляди, вчинки, рішення.

Причини едальтизму приховані як у мовній культурі, так і в об'єктивних історичних процесах, які обумовлюють протистояння між

різними поколіннями. Лінгвісти говорять про мову дискримінації за віком і зауважують, що нетерпимість до молодших з часом обертається нетерпимістю до старших – геронтофобією. *Жовтороті, сосунки, пуцьвірінки, три вершки від горщика, у яких молоко на губах не обсохло* та ін., тобто діти і молодь підростають, дорослішають, а дорослі стають *шнурками, предками, старими*, а пізніше – *дідуганами, бабшцями, стариганами*, з яких *сиплеться пісок, торбами з кістками, які дихають на ладан* і яким час на *кладовище*, тобто людьми похилого віку [5, 120]. Конфлікт між поколіннями на рівні дискурсу виявляється у різних способах доведення того, що старші (чи молодші) заслуговують (чи не заслуговують) на повагу. Із суперечки за право на ексклюзивну повагу (з боку старших) та право на повагу в принципі (з боку молодших) він стає конфліктом між концептами молодість і старість [5, 121].

3-поміж численних причин такої ситуації вкажемо на таку. Відсутність єдиної культурної та історичної лінії розвитку призводить до формування протилежних світоглядних стандартів в оцінці минулого, теперішнього та майбутнього. Щоразу кризові періоди в сучасному розвитку України вкидали кожне покоління у вир боротьби за виживання та налагодження власного добробуту. Потерпаючи від «соціального дарвінізму» у кожного покоління складалось власне сприйняття того, що, в який спосіб і як необхідно поводити себе у житті. Такі умови формування світобачення зумовлюють поколінні розриви, в яких пізніша вікова формація сприймається як менш життєздатна, не прилаштована до життя і потребує постійних настанов і «батьківської» опіки. Налагодження комунікації між різними поколіннями у форматі безпосередніх контактів, конструювання позитивного іміджу молоді і старшого покоління засоби масової інформації, спільна діяльність у прийнятті важливих рішень на регіональному та державному рівнях сприятимуть усуненню негативних стереотипів у сприйнятті одних поколінь іншими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постколониалізм. Генерації. Культура. / за ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. – Київ: Лаурис, 2014. – 336 с.
2. *Where does adultism come from?* [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dictionary.com/e/pop-culture/adultism/>
3. LeFrançois B.A. *Adultism*. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://carleton.ca/landonpearsoncentre/wp-content/uploads/adultism.pdf>
4. Bell J. *Adultism* / *The SAGE Encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage. – 2018. – P. 54 – 57
5. Черненко Г. А. Ейджізм у мові. Формування дискримінаційного ціннісного концепту «неповага до старших» // *Мова і Культура. (Науковий журнал)*. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. IV (129). – С. 119 – 126.